

МЕТОДИКА ЕКСПЕРТНОГО ОПИТУВАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЗМІСТІ ПОСІБНИКА З ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

Ю. М. Люлькова,

науковий співробітник відділу
інновацій та стратегій розвитку освіти
Інституту педагогіки НАПН України

e-mail: innovacia@ukr.net

У статті розглядається проблема оволодіння педагогічними працівниками методикою експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України за допомогою посібника для вчителів. Авторка обґрунтовує необхідність застосування посібника в процесі підготовки педагогічних працівників до застосування методики експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України, засвоєння ними теоретичних знань про цю групу чинників розвитку названої системи, формування вмій і навичок визначення і врахування якісних та кількісних характеристик їхнього впливу в процесі прогнозування цього розвитку. Сформульовано вимоги та рекомендації щодо відображення цих теоретичних і методичних матеріалів на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для вчителів.

Ключові слова: система загальної середньої освіти; розвиток; соціально-економічні чинники розвитку; методика експертного опитування; посібник із педагогічного прогнозування для вчителів.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти України, упровадження положень Концепції «Нової української школи» актуалізують проблематику освітньо-педагогічного прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти за всіма рівнями управління цим процесом розвитку, а саме: рівні вчителя, закладу

освіти, місцевому, обласному (регіональному), державному рівні, рівні міжнародного співробітництва України у сфері загальної середньої освіти [9, с. 130].

Однією з важливих проблем прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти є виділення соціально-економічних чинників, що впливають на процес розвитку цієї системи, визначення й врахування кількісних та якісних характеристик їх впливу. Також постає проблема підготовки педагогічних працівників до визначення й врахування цих чинників у процесі прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти. Вирішення цієї проблеми пов'язано із засвоєнням педагогічними працівниками теоретичних знань про перелік і вплив цих чинників, оволодіння ними методикою експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України. Одним із ефективних засобів навчання, що забезпечує засвоєння педагогічними працівниками відповідних теоретичних знань, оволодіння ними зазначеною вище методикою є навчально-методична література для вчителів (у т. ч. в електронному форматі). Отже, постає проблема відображення теоретичних і методичних матеріалів, пов'язаних із визначенням і врахуванням соціально-економічних чинників розвитку системи загальної середньої освіти на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для вчителів.

Окреслена проблема тісно пов'язана як із проблематикою теоретико-методичного забезпечення прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти загалом, так із проблемою підготовки педагогічних працівників до його здійснення, до визначення й врахування впливу соціально-економічних чинників у процесі прогнозування розвитку цієї системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відзначити, що інтерес вітчизняних науковців до прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти України помітно збільшився за останні роки. На нашу думку, це пов'язано з реформуванням системи освіти України, упровадженням положень Концепції «Нової української школи», виконанням науковими співробітниками відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України науково-дослідної роботи з а темою «прогнозування розвитку загальної середньої освіти як рівневої системи».

Важливі теоретичні й методологічні питання розвитку освітньо-педагогічної і дидактичної прогностики, розвитку теорії й практики підручникотворення розглянуто в працях О. Топузова [11; 12]. Концептуальні засади прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти, економічні й соціально-демографічні чинники цього процесу розкрито й обґрунтовано Л. Онищук [3]. Вагомими для виділення й обґрунтування соціально-економічних чинників розвитку системи загальної середньої освіти стали результати наукових досліджень, презентовані в публікаціях О. Прохоренка (класифікація і характеристика чинників розвитку загальної середньої освіти) [4] та О. Мезенцевої (перелік і характеристика міжнародних чинників

розвитку загальної середньої освіти) [2]. Важливу роль у розв'язанні завдання дослідження, котрим передбачалося розроблення методики експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України відіграли публікації Д. Пузікова [5; 6; 7; 8; 9]. Наше дослідження спирається на обґрунтованих у наукових публікаціях Д. Пузікова теоретичних положеннях, що стосуються важливих аспектів організації та здійснення прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти, а саме: структури та функцій теоретичної моделі прогнозування розвитку загальної середньої освіти [9], структури моделі прогнозування розвитку закладу загальної середньої освіти [7], методичі підготовки суб'єктів освітньої діяльності до застосування теоретичної моделі прогнозування розвитку загальної середньої освіти [6], особливостям застосування електронного посібника в процесі підготовки суб'єктів освітньої діяльності до прогнозування розвитку загальної середньої освіти [5], формуванню прогностичної компетентності сучасного вчителя [8] тощо.

На основі результатів аналізу цих наукових публікації визначено й обґрунтовано соціально-економічні чинники розвитку вітчизняної системи загальної середньої освіти, сформульовано вимоги до відображення означених теоретичних і методичних положень на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для вчителів.

Однак у наведених вище та інших наукових публікаціях як вітчизняних, так і зарубіжних учених не презентовано методику експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України. У наукових публікаціях не визначено вимоги, не сформульовано рекомендації щодо відображення цієї методики на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для вчителя, що й зумовлює **актуальність і наукову новизну цього дослідження.**

Формулювання цілей статті. Метою статті є формулювання методичних рекомендацій і вимог до теоретичних та методичних матеріалів, пов'язаних із визначенням і врахуванням соціально-економічних чинників розвитку системи загальної середньої освіти, що відображатимуться на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для вчителів. Досягнення мети дослідження пов'язано з розв'язанням низки завдань, а саме: виділенням та обґрунтуванням соціально-економічних чинників розвитку системи загальної середньої освіти України; розробленням методики експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України; експериментальною перевіркою розробленої методики.

Виклад основного матеріалу. Задля ухвалення оптимальних, обґрунтованих рішень на різних рівнях управління загальною середньою освітою необхідно створювати, аналізувати й урахувати освітні прогнози розвитку цього складника системи освіти України [9, с. 128]. Необхідність одержання освітніх прогнозів

органами управління освітою різного рівня стане вагомим чинником, що актуалізуватиме потребу в педагогічному прогнозуванні розвитку системи загальної середньої освіти України.

Як одне з важливих завдань такого прогнозування постає визначення й урахування в освітніх прогнозах прогнозного фону розвитку системи загальної середньої освіти. Прогнозний фон розвитку цієї системи розглядають як сукупність чинників, зовнішніх щодо об'єкта прогнозування, але істотних для розв'язання завдання прогнозу [4, с. 76]. Важливим складником прогнозного фону розвитку системи загальної середньої освіти України є соціально-економічні чинники, що є предметом нашого дослідження.

Результативне прогнозування розвитку системи загальної середньої освіти неможливе без урахування впливу соціально-економічних чинників, до яких можна віднести соціально-економічний розвиток України, розвиток людського капіталу, доходи населення, поширення економічних інновацій та ринкових відносин, розвиток інфраструктури, урбанізацію тощо [1].

Варто зауважити, що однією з важливих особливостей розвитку системи загальної середньої освіти України є недостатня увага нашого суспільства до впливу на цей процес соціально-економічних чинників, причини якої криються в психологічній (соціально-психологічній) площині. Соціально-економічний вплив на якість і динаміку розвитку загальної середньої освіти не викликає сумнівів як у дослідників і експертів, так і в більшості населення нашої держави. Однак така ж його більшість не схильна розглядати освітню діяльність як таку, що ґрунтується на економічних і соціально-економічних процесах. Наше суспільство ще не повною мірою усвідомило, що найважливіші результати освіти (людські якості, компетентності, знання) мають не лише соціальне й культурне значення, але й повинні корелювати зі стратегічними запитами економіки. Здобуття загальної середньої освіти має підготувати випускника школи до успішної участі в найважливіших економічних процесах. Такий підхід зумовлює активне, суб'єктне, навіть критичне ставлення учня й його батьків до участі в освітньому процесі. Однак представникам нашого суспільства все ще складно розглядати себе в статусі користувачів освітніх послуг, а педагогічних працівників — як тих, хто надає ці послуги, тобто суб'єктами не лише освітніх, але й правових та економічних відносин. Для багатьох громадян України, освіта (передусім загальна середня) пов'язана не з економікою, а з традиціями, іншими культурними й навіть сакральними явищами. З одного боку, таке патріархальне, консервативне бачення освіти сприяло її збереженню в період економічної кризи. З іншого боку, така позиція ускладнює ефективне застосування освітніх механізмів для успішного розв'язання як життєвих завдань окремого користувача освітніх послуг (здобувача освіти), так і завдань стійкого економічного й соціального розвитку нашої держави в умовах її інтеграції до глобалізованого, інноваційно зорієнтованого світового економічного простору.

Дослідження ролі соціально-економічних чинників у процесі розвитку вітчизняної системи освіти, створення та впровадження методики експертного опитування щодо визначення впливу цих чинників на розвиток загальної середньої освіти України дасть змогу чіткіше відобразити характеристики прогнозного фону означеного розвитку, отже, розробити надійніші й детальніші прогнози з довшим періодом випередження.

Аналіз наукової літератури [2; 3; 4; 6; 7; 8; 9; 10; 12] дав нам змогу розробити методику експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України.

Найважливішою умовою оприлюднення й упровадження розробленої нами методики експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України має стати стає її відображення на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для педагогічних працівників.

Відображення цієї методики на сторінках посібника з педагогічного прогнозування обов'язково передбачатиме подання в його текстовому компоненті навчального матеріалу, що вміщуватиме:

- перелік та опис соціально-економічних чинників розвитку системи загальної середньої освіти;
- опис самої методики експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України;
- методичні рекомендації щодо застосування цієї методики в процесі прогнозування розвитку як системи загальної середньої освіти України в цілому, так і її окремих складників (передусім закладів загальної середньої освіти).

Зазначимо, що цей навчальний матеріал, поданий в основному тексті посібника, може супроводжуватися додатковим (правові й статистичні документи, зразки прогнозів, інша прогнозна інформація) і пояснювальним текстом (посторінковий словник, пояснення до прогнозованої інформації тощо). Крім того, до цього текстового навчального матеріалу необхідно додати відповідний позатекстовий, найважливішим із якого є методичний апарат (або апарат засвоєння: запитання й завдання, тести, матеріали для самоконтролю, опорні структурно-логічні схеми, пам'ятки тощо).

Розкриємо орієнтовний зміст навчальних матеріалів, що відобразатимуть методику експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України в текстовому компоненті посібника для вчителів.

По-перше, виділимо та стисло опишемо соціально-економічні чинники розвитку системи загальної середньої освіти України. Аналіз наукової літератури дав змогу визначити кілька класифікацій чинників прогнозного фону розвитку системи загальної середньої освіти України, в яких названо групу соціально-економічних (або окремо соціальних і економічних) чинників цього розвитку, наведено їх перелік.

Так, Л. Онищук виділяє економічні (рівень соціально-економічного розвитку країни, певного регіону, особливості розвитку соціальної інфраструктури, характер і тип власності підприємств, розподільчих відносин) і соціально-демографічні чинники (чисельність населення за соціальними групами та його статеві віковий склад, народжуваність і смертність, міграція, зайнятість, професійно-кваліфікаційна структура) [3, с. 19–20].

На думку О. Прохоренка, до внутрішньодержавних економічних чинників розвитку системи загальної середньої освіти належать «стан економіки України в цілому та ринку праці зокрема, запити цього ринку на певні професії, державне й недержавне фінансування загальної середньої освіти», а до внутрішньодержавних соціально-економічних чинників розвитку цієї системи можна віднести «доходи сімей з дітьми шкільного віку (від яких залежить їхня спроможність брати участь у добровільному фінансуванні додаткових освітніх послуг), доходи педагогічних працівників» [4, с. 79].

У фундаментальній праці з теорії, методики та практики прогнозування, виданої за реакції І. Бестужева-Лади, до соціально-економічних об'єктів прогнозування віднесено такі: демографічні, міграційні, трудові ресурси, розташування виробничих сил, рівень освіти населення, національний дохід, попит і пропозицію, продуктивність праці [10, с. 86].

Результати аналізу поданих вище груп соціально-економічних (або соціальних і економічних) чинників розвитку загальної середньої освіти України, що визначено іншими вченими, дають нам змогу запропонувати їх узагальнений перелік, а саме:

- **економічний стан держави** (котрий передусім характеризує динаміка зростання її валового внутрішнього продукту), що визначає загальні можливості державного, місцевого й приватного фінансування системи загальної середньої освіти;
- **рівень соціально-економічного розвитку держави**, що характеризується структурою економіки, розподілом праці в ній, розвитком виробничої та соціальної інфраструктури;
- **соціально-економічні особливості регіону, громади** (локалізація підприємств і установ-роботодавців, відмінності в рівні доходів населення й рівні безробіття відносно загальнодержавних показників (депресивність);
- **динаміка чисельності населення, зокрема осіб шкільного віку** (у т. ч. за регіонами, громадами), що прямо зумовлює чисельність здобувачів загальної середньої освіти, отже, визначає потребу в закладах загальної середньої освіти, видатки на надання освітніх послуг здобувачам цієї освіти в певних регіонах і громадах, необхідність фінансування шкільного транспорту тощо;
- **рівень доходу на душу населення;**
- **рівень доходу сімей (домогосподарств) з дітьми, які здобувають загальну середню освіту**, що визначає їхню спроможність добровільно фінансувати додаткові освітні послуги;

- **рівень доходу педагогічних працівників системи загальної середньої освіти**, що має вплив на мотивацію їхньої освітньої діяльності (або відмову від неї на користь іншого виду трудової діяльності, що краще оплачується), соціальну престижність праці вчителя, отже, на кадрове забезпечення системи загальної середньої освіти;
- **рівень державного фінансування системи загальної середньої освіти**, що визначає загальні кадрові, методичні, матеріально-технічні та фінансові можливості закладів системи загальної середньої освіти;
- **рівень добровільного фінансування закладів системи загальної середньої освіти сім'ями її здобувачів** за рахунок оплати додаткових освітніх послуг на платній основі;
- **рівень безробіття населення**;
- **запити ринку праці на певні професії**, що мають впливати на допрофільну підготовку в межах базової середньої освіти й профільну середню освіту;
- **динаміка трудової міграції** (у межах держави, еміграції), що призводить до від'їзду з громади, регіону або держави осіб репродуктивного віку, негативно позначається на учнівському контингенті закладів загальної середньої освіти;
- **динаміка освітньої міграції** (котра, як правило, стає в подальшому трудовою).

Відображення переліку цих чинників на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для вчителів має обов'язково супроводжуватися відповідними статистичними даними, що демонструватимуть їхній вплив на розвиток системи загальної середньої освіти України.

По-друге, важливим блоком текстового матеріалу із зазначеної теми, що відображатиметься на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для вчителів стане освітня інформація про саму методiku експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України.

Означена методика є сукупністю взаємопов'язаних прийомів, що дають змогу одержати, опрацювати та узагальнити індивідуальні експертні оцінки впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України.

Методика охоплює чотири послідовних етапи (підготовчо-організаційний, діагностувальний, аналітико-узагальнювальний, підсумковий) [1]. Авторка висловлює глибоку подяку О. Прохоренку за допомогу в розробленні бланку анкети, формулюванні показників впливу соціально-економічних чинників і розробленні метричної шкали до них.

Упродовж **підготовчо-організаційного етапу** відбувається розроблення програми дослідження й організація його здійснення. Головним завданням є коректний відбір експертів, які повинні прагнути дати об'єктивну інформацію, добре володіти нею. Спроможність респондента надати експертну інформацію про вплив соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України (окремого закладу освіти) підтверджується його відповідями на запитання соці-

ально-демографічного блоку анкети, а саме: посада, педагогічний / науково-педагогічний / науковий стаж, кваліфікаційна категорія, науковий ступінь, педагогічне / учене звання, стаж роботи в конкретному закладі загальної середньої / вищої освіти / науковій установі / органі управління освітою.

Діагностувальний етап передбачає збирання емпіричних даних, що здійснюється за допомогою експертного опитування. Інструментом збору цієї інформації є бланк індивідуального експертного опитування. Процедура опитування (самостійного заповнення експертом анкети) може відбуватися як індивідуально, так і з групою респондентів.

У ході **аналітико-узагальнювального** етапу відбувається статистичне оброблення, аналіз та узагальнення результатів експертного опитування. За кожним соціально-економічним чинником передбачено вимірювання трьох показників: а саме: негативна/позитивна характеристика впливу чинника на заклади системи загальної середньої освіти України; ступінь впливу чинника на розвиток цих закладів; зростання впливу чинника на розвиток закладів системи загальної середньої освіти України впродовж навчального року, що передував опитуванню. Відповідь респондента на запитання про вплив соціально-економічних чинників за кожним із наведених показників здійснюється за допомогою метричної дев'ятибальної шкали. За цією шкалою: відповідь «1» за першим показником свідчить про дуже негативний характер впливу чинника, а відповідь «9» — про його дуже позитивний вплив; відповідь «1» за другим показником свідчить про відсутність впливу чинника на розвиток закладів системи загальної середньої освіти України, а відповідь «9» — про дуже виражений його вплив на них; відповідь «1» за третім показником свідчить про відсутність зростання впливу чинника на розвиток закладів системи загальної середньої освіти України впродовж навчального року, що передував опитуванню, а відповідь «9» — про дуже виражене зростання його впливу. Дали за кожним показником вираховується середня арифметична від вказаних експертами балів. Кількісні показники переводяться в якісні. За результатами аналізу якісних характеристик відповідей, узагальнення результатів опитування можна побачити характер, силу та динаміку впливу соціально-економічних чинників на розвиток закладів системи загальної середньої освіти України. Накопичення й систематизація такої інформації щодо окремого закладу загальної середньої освіти, закладів освіти громади, регіону, держави в цілому дасть змогу визначити й урахувати тенденції впливу соціально-економічних чинників на розвиток відповідних об'єктів прогнозування.

Упродовж **підсумкового етапу** здійснюється оформлення й оприлюднення результатів експертного опитування, застосування їх для встановлення відповідних показників впливу соціально-економічних чинників прогнозного фону розвитку загальної середньої освіти України. Одним із перспективних шляхів оприлюднення такої інформації стає мережа Інтернет, сайти закладів освіти, органів управління освітою, наукових установ.

Нижче подано бланк експертного опитування, що застосовується в ході використання методики.

БЛАНК ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ

щодо визначення впливу соціально-психологічних чинників
на розвиток закладів системи загальної середньої освіти

Просимо Вас уважно прочитати цю інструкцію до опитувальника, а також кожне запитання в ньому. Для нас дуже важливо, щоб Ви самостійно заповнили цей бланк, дали максимально правдиві й точні відповіді на всі запитання в ньому. Метою опитування є визначення впливу соціально-економічних чинників, які впливають на розвиток закладів системи загальної середньої освіти.

Для того, щоб дати відповідь, просимо Вас зробити позначку у квадратику, розміщеному праворуч обраного Вами варіанта відповіді.

1. Ваша посада:

- а. керівник (заступник керівника) районного (міського, обласного) органу управління освітою;
- б. керівник (працівник) науково-методичного центру відділу (управління) освітою;
- в. директор (заступник директора) школи;
- г. педагогічний працівник закладу загальної середньої освіти;
- д. викладач педагогічних дисциплін у закладі вищої освіти;
- е. керівник (викладач) інституту післядипломної педагогічної освіти;
- є. державний службовець у місцевому чи центральному органі виконавчої влади;
- ж. науковий працівник;
- з. жодна з наведених вище.

2. Ваш педагогічний (науково-педагогічний, науковий) стаж ____ років.

3. Ваш науковий ступінь:

а. доктор наук;

б. кандидат наук;

в. не маю.

4. Ваше вчене звання (за атестатом):

а. професор;

б. доцент;

г. не маю.

5. Ваше педагогічне звання:

а. учитель (вихователь тощо)-методист;

б. старший учитель (вихователь тощо);

в. директор (заступник директора) школи;

в. не маю.

6. Ваша кваліфікаційна категорія:

а. спеціаліст вищої категорії;

б. спеціаліст першої категорії;

в. спеціаліст другої категорії;

г. спеціаліст;

д. не маю.

7. Ваш стаж роботи за вказаною посадою за останнім місцем роботи ____ років.

8. Визначте, будь ласка, за 9-бальною шкалою вплив соціально-економічних чинників розвитку закладів системи загальної середньої освіти (обведіть обраний Вами бал у кожному стовпчику)

Назва соціально-економічного чинника, який може впливати на розвиток закладів системи загальної середньої освіти	Характеристика впливу чинника: 1— дуже негативний 5— нейтральний 9— дуже позитивний	Ступінь впливу чинника на розвиток закладів: 1— відсутня 5— виражена 9— дуже виражена	Зростання впливу чинника за останній навчальний рік: 1— відсутня 5— виражена 9— дуже виражена
економічний стан держави	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
соціально-економічний розвиток держави	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
динаміка чисельності населення, зокрема осіб шкільного віку	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
доходи населення	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
дохід сімей (домогосподарств) з дітьми, які здобувають загальну середню освіту	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
рівень доходу педагогічних працівників системи загальної середньої освіти	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
рівень державного фінансування системи загальної середньої освіти	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
рівень добровільного фінансування закладів системи загальної середньої освіти сім'ями її здобувачів	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
рівень безробіття населення	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
запити ринку праці на певні професії	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
динаміка трудової міграції	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9
динаміка освітньої міграції	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9	1 2 3 4 5 6 7 8 9

Дякуємо Вам!

Бажаємо всього найкращого!

По-третє, на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для вчителів доцільно подати методичні рекомендації щодо застосування методики експертного опитування для визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України.

Стисло окреслимо найважливіші з них.

1. «Прогнозні експертні оцінки відображують індивідуальне судження фахівців стосовно перспектив розвитку певного об'єкта, засновуються на мобілізації професійного досвіду та інтуїції» [10, с. 155]. Тому доцільно поєднувати (і порівнювати) прогнозу інформацію, одержану за допомогою цієї методики із результатами застосування інших методів прогнозування (наприклад, статистичних).

2. Необхідно враховувати рівень поінформованості експерта, який залежить не лише від рівня його освіти, але й від посади, тривалості педагогічного (науково-педагогічного або наукового стажу), стажу роботи в конкретному закладі освіти (науковій установі, органі управління освітою).

3. Достовірність експертної інформації про вплив соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України залежить як від рівня поінформованості, так і від правильного визначення сукупності експертів. Якщо визначається вплив соціально-економічних чинників на розвиток усієї системи загальної середньої освіти України, то доцільно одержати інформацію від експертів, які репрезентують більшість областей нашої держави. Якщо мова йде про розвиток закладів загальної середньої освіти певної області, то доцільно одержати інформацію від експертів із більшості її районів і т. д. Така вимога зумовлена можливими відмінностями в соціально-економічному становищі різних областей (районів області) нашої держави, різними тенденціями впливу соціально-економічних чинників на розвиток закладів системи загальної середньої освіти, локалізованих у них.

4. За можливості, експертне опитування доцільно проводити не окремо з кожним експертом, а з їх невеликою групою (мова йде не про групове експертне опитування, а про проведення індивідуального експертного опитування з декілька ми експертами одночасно (кожен із експертів одержує окремий бланк опитування). Хоча опитування експертів є анонімним (що й вказано в його бланку), спостереження за респондентами показує, що вони почувають себе комфортніше, якщо організатор одночасно збирає декілька заповнених бланків експертного опитування. Однак необхідно враховувати, що експертне опитування може здійснюється або у форматі індивідуальної, або групової експертної оцінки. У першому випадку, кожен експерт самостійно формулює свої відповіді. Тому доцільно відразу попросити експертів, які відповідатимуть на анкету в такій «групі» не обговорювати свої відповіді, не узгоджувати їх між собою.

5. Можливою формою одержання експертної інформації є експертна група (колективна експертна оцінка). Вона може здійснюватися на основі цього ж бланку анкетного опитування експертів. Запрошені експерти мають попередньо обгово-

рити й узгодити свої відповіді, занотувати спільну відповідь за кожним запитанням (показником), поданим в анкеті.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відображення методики експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України на сторінках посібника з педагогічного прогнозування для вчителів сприятиме здійсненню їхньої підготовки до врахування цих чинників у освітніх прогнозах, оптимального визначення прогнозного фону означеного розвитку.

Відображення цієї методики на сторінках означеного посібника обов'язково передбачатиме подання в його текстовому компоненті навчального матеріалу, котрий міститиме опис соціально-економічних чинників розвитку системи загальної середньої освіти, опис самої методики експертного опитування щодо визначення впливу цих чинників на розвиток названої системи, методичні рекомендації щодо застосування цієї методики в процесі прогнозування.

Крім текстових матеріалів про зазначені вище чинники й методику (основний інформаційний текст, нормативні, статистичні й прогнозні документи, зразки прогнозів, посторінковий словник, пояснення до поданих документів), посібник має вмещувати позатекстові матеріали (ілюстрації, запитання і завдання, тести, запитання для самоконтролю, опорні структурні схеми, пам'ятки тощо).

У посібнику необхідно розглянути основні соціально-економічні чинники, що впливають на розвиток системи загальної середньої освіти, а саме: економічний стан держави, рівень її соціально-економічного розвитку, соціально-економічні особливості регіонів і (громад), динаміку чисельності населення (зокрема осіб шкільного віку), рівень доходу на душу населення, рівень доходу сімей (домогосподарств) з дітьми шкільного віку, рівень доходу педагогічних працівників, рівень державного фінансування системи загальної середньої освіти, рівень добровільного фінансування закладів системи загальної середньої освіти сім'ями її здобувачів, рівень безробіття населення, запити ринку праці на певні професії, динаміку трудової міграції, динаміку освітньої міграції.

Методика експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України є сукупністю взаємопов'язаних прийомів, що дають змогу одержати, опрацювати та узагальнити індивідуальні експертні оцінки впливу соціально-економічних чинників на розвиток загальної середньої освіти України. Методика охоплює чотири послідовних етапи (підготовчо-організаційний, діагностувальний, аналітико-узагальнювальний, підсумковий).

Методичні рекомендації щодо застосування цієї методики стосуються вибору експертів, організації збору експертної інформації.

Перспективи подальших досліджень пов'язано з розробленням і експериментальною апробацією методики експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток закладу загальної середньої освіти.

Використані джерела

1. Люлькова Ю. М. Методика експертного опитування щодо визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток системи загальної середньої освіти України / Ю. М. Люлькова // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2017 рік. — К.: Інститут педагогіки, 2017. — С. 49.
2. Мезенцева О. І. Міжнародні чинники розвитку загальної середньої освіти в Україні / О. І. Мезенцева // Український педагогічний журнал. — 2017. — № 4. — С. 18–26.
3. Онищук Л. А. Концепція прогнозування розвитку загальної середньої освіти / Л. А. Онищук. — К.: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 2016. — 36 с.
4. Прохоренко О. О. Чинники розвитку загальної середньої освіти: класифікація і характеристика / О. О. Прохоренко // Український педагогічний журнал. — 2018. — № 3. — С. 75–83.
5. Пузіков Д. О. Електронний посібник як засіб підготовки суб'єктів освітньої діяльності до прогнозування розвитку загальної середньої освіти / Д. О. Пузіков // Проблеми сучасного підручника зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. ред. О. М. Топузов]. — К.: Педагогічна думка, 2018. — Вип. 20. — С. 339–350.
6. Пузіков Д. О. Методика підготовки суб'єктів освітньої діяльності до застосування теоретичної моделі прогнозування розвитку загальної середньої освіти / Д. О. Пузіков. // Український педагогічний журнал. — 2018. — № 2. — С. 75–82.
7. Пузіков Д. О. Модель прогнозування розвитку загальноосвітнього навчального закладу в системі внутрішньошкільної методичної роботи / Д. О. Пузіков // Український педагогічний журнал. — 2016. — № 4. — С. 86–93.
8. Пузіков Д. О. Прогнозування розвитку загальної середньої освіти: рівень учителя / Д. О. Пузіков // Український педагогічний журнал. — 2018. — № 3. — С. 67–74.
9. Пузіков Д. О. Теоретична модель прогнозування розвитку загальної середньої освіти / Д. О. Пузіков // Український педагогічний журнал. — 2017. — № 4. — С. 128–137.
10. Рабочая книга по прогнозированию / Редкол.: И. В. Бестужев-Лада (отв. ред.). — М.: Мысль, 1982. — 430 с.
11. Топузов О. М. Дидактична прогностика в контексті теоретико-методичного забезпечення створення сучасного підручника / О. М. Топузов // Проблеми сучасного підручника зб. наук. праць / [ред. кол.; голов. ред. О. М. Топузов]. — К.: Педагогічна думка, 2014. — Вип. 14. — С. 12–20.
12. Топузов О. М. Педагогічна прогностика: теоретико-методична основа прогнозування розвитку педагогічних наук і педагогічної практики / О. М. Топузов // Рідна школа. — 2014. — № 7. — С. 32–38.

References

1. Ljuljkova Ju. M. Metodyka ekspertnogho opytuvannja shhodo vyznachennja vplyvu socialjno-ekonomichnykh chynnykiv na rozvytok systemy zagal'noji serednjoji osvity Ukrajiny / Ju. M. Ljuljkova // Anotovani rezuljaty naukovo-doslidnoji roboty Instytutu pedagoghiky NAPN Ukrajiny za 2017 rik. — K.: Instytut pedagoghiky, 2017. — S. 49.
2. Mezenceva O. I. Mizhnarodni chynnyky rozvytku zagal'noji serednjoji osvity v Ukraini / O. I. Mezenceva // Ukrainjskij pedagoghichnyj zhurnal. — 2017. — № 4. — S. 18–26.

3. Ony'shhuk L. A. *Konceptsiya prognozuvannya rozvytku zagal'noyi seredn'oyi osvity* / L. A. Ony'shhuk. — K.: Insty'tut pedagogiky` NAPN Ukrainy`, Pedagogichna dumka, 2016. — 36 s.
4. Prokhorenko O. O. *Chynnyky rozvytku zagal'noyi seredn'oyi osvity: klasyfikaciya i kharakterystyka* / O. O. Prokhorenko // *Ukrajins'kyj pedagogichnyj zhurnal*. — 2018. — № 3. — S. 75–83.
5. Puzikov D. O. *Elektronnyi posibnyk yak zasib pidhotovky subiektiv osvitnoi diialnosti do prohnozuvannya rozvytku zahalnoi serednoi osvity* / D. O. Puzikov // *Problemy suchasnoho pidruchnyka zb. nauk. prats / [red. kol.; holov. red. O. M. Topuzov]*. — K.: Pedahohichna dumka, 2018. — Vyp. 20. — S. 339–350.
6. Puzikov D. O. *Metodyka pidhotovky subiektiv osvitr'oji dijial'nosti do zastosuvannya teoretychnoi modeli prohnozuvannya rozvytku zahalnoi serednoi osvity* / D. O. Puzikov. // *Ukrains'kyj pedahohichnyj zhurnal*. — 2018. — № 2. — S. 75–82.
7. Puzikov D. O. *Model prohnozuvannya rozvytku zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu v systemi vnutrishnozhkylnoi metodychnoi roboty* / D. O. Puzikov // *Ukrains'kyj pedahohichnyj zhurnal*. — 2016. — № 4. — S. 86–93.
8. Puzikov D. O. *Prognozuvannya rozvytku zagal'noyi seredn'oyi osvity: riven` uchy`telya* / D. O. Puzikov // *Ukrayins`ky` pedagogichny`j zhurnal*. — 2018. — № 3. — S. 67–74.
9. Puzikov D. O. *Teorety`chna model` prognozuvannya rozvytku zagal'noyi seredn'oyi osvity`* / D. O. Puzikov. // *Ukrayins`ky` pedagogichny`j zhurnal*. — 2017. — № 4. — S. 128–137.
10. *Rabochaja kniga po prognozirovaniju* / Redkol.: I. V. Bestuzhev-Lada (otv. red.). — M.: Mysl', 1982. — 430 s.
11. Topuzov O. M. *Dydaktychna prohnostyka v konteksti teoretyko-metodychnoho zabezpechennia stvorennia suchasnoho pidruchnyka* / O. M. Topuzov // *Problemy suchasnoho pidruchnyka zb. nauk. prats / [red. kol.; holov. red. O. M. Topuzov]*. — K.: Pedahohichna dumka, 2014. — Vyp. 14. — S. 12–20.
12. Topuzov O. M. *Pedagogichna prognosty`ka: teorety`ko-metody`chna osnova prognozuvannya rozvytku pedagogichny`x nauk i pedagogichnoyi prakty`ky`* / O. M. Topuzov // *Ridna shkola*. — 2014. — № 7. — S. 32–38.

Люлькова Ю.,

научный сотрудник отдела инноваций и стратегий развития образования
Института педагогики НАПН Украины

МЕТОДИКА ЭКСПЕРТНОГО ОПРОСА ПО ОПРЕДЕЛЕНИЮ ВЛИЯНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА РАЗВИТИЕ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ В СОДЕРЖАНИИ ПОСОБИЯ ПО ПЕДАГОГИЧЕСКОМУ ПРОГНОЗИРОВАНИЮ ДЛЯ УЧИТЕЛЕЙ

В статье рассматривается проблема подготовки педагогических работников к применению методики экспертного опроса по определению влияния социально-экономических факторов на развитие общего среднего образования Украины при помощи современной учебно-методической литературы (пособия для учителей). Автор обосновывает необходимость применения учебно-методической литературы в процессе подготовки педагоги-

ческих работников к применению методики экспертного опроса по определению влияния социально-экономических факторов на развитие общего среднего образования Украины, усвоения ими теоретических знаний про эти факторы развития указанной системы, формирования умений и навыков определения и учета качественных и количественных характеристик их влияния в процессе прогнозирования этого развития. Сформулированы требования и рекомендации касательно отображения этих теоретических и методических материалов на страницах пособия по педагогическому прогнозированию для учителей.

Ключевые слова: система общего среднего образования; развитие; социально-экономические факторы развития; методика экспертного опроса; пособие по педагогическому прогнозированию для учителей.

Liulkova Yu.,

**Research Officer at the Innovations and Development Strategies
Department of the Institute of Pedagogy of the the NAES of Ukraine**

METHODOLOGY OF THE EXPERT SURVEY FOR DETERMINING THE EFFECT OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS ON THE DEVELOPMENT OF GENERAL SECONDARY EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTENT OF THE MANUAL ON PEDAGOGICAL PREDICTION FOR TEACHERS

The article deals with the problem of preparation of pedagogical workers for the application of the expert survey methodology for determining the effect of socio-economic factors on the development of general secondary education in Ukraine by means of modern educational-methodological literature (a manual for teachers). The author substantiates the necessity of using educational and methodological literature in the process of preparing pedagogical workers for applying the methodology of the expert survey for determining the influence of socio-economic factors on the development of general secondary education in Ukraine, acquisition by teachers of theoretical knowledge about this group of factors of the development of the abovementioned system, forming skills and abilities of determining and taking into account qualitative and quantitative characteristics of the influence of these factors in the process of prediction of this development. The article considers the main socio-economic factors influencing the development of the system of general secondary education, namely: economic state of the country, level of its socio-economic development, socio-economic peculiarities of regions and (communities), dynamics of population growth (in particular, of school-age), per capita income, families' (households') with school-age children income level, teachers' income level, the level of state funding of general secondary education, the level of voluntary funding of the institutions of secondary education by families of the applicants of education, unemployment rate, labour market demands for certain professions, the dynamics of migration, educational migration dynamics. The methodology of the expert survey for determining the influence of socio-economic factors on the development of general secondary education in Ukraine is characterized as a set of interconnected techniques that enable to obtain, process and generalize individual expert assessments of the effect of socio-economic factors on the development of general secondary education in Ukraine.

A brief description of the structure of the methodology (preparatory, organizational, diagnostic, analytical-generalization, final stages), which it comprises. The requirements and recommendations for the reflection of these theoretical and methodological materials in the pages of the manual on pedagogical prediction for teachers are formulated.

Keywords: system of general secondary education; development; socio-economic factors of development; expert survey methodology; manual on pedagogical prediction for teachers.

DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2018-21-244-252>

УДК (372.893:371.322.3):159.923.2

ПОНЯТТЯ «ІСТОРИЧНА СВІДОМІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ» У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ

Ю. Б. Малієнко,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України

e-mail: j-b-m@ukr.net

У статті розглядається історична свідомість старшокласників у контексті компетентнісного навчання, обґрунтовується актуальність формування історичної свідомості та предметної історичної компетентності; визначається специфіка їх взаємодії та сукупність спільних рис. Історична свідомість розкривається як категорія історичної науки та показник результативності шкільної історичної освіти. Автором виокремлені певні напрями науково-педагогічних досліджень, пов'язаних власне з дефініюванням історичної свідомості, проблемами її формування у старшокласників. У статті підкреслюється, що історична свідомість і компетентнісне навчання є багатокомпонентними і полізмістовими структурами, які мають не тільки історичний, але й філософський, психологічний, суспільний, методичний та інші контексти.

Ключові слова: історична свідомість; компетентнісне навчання; предметна історична компетентність.

Постановка проблеми. Проблематика формування історичної свідомості не є новою. Ще у 60–80-х роках ХХ ст. вчені, методисти досліджували цю тему, зрозуміло в рамках радянської педагогічної парадигми. Стрімкі трансформації в науці та освіті наприкінці ХХ ст. змусили істориків впритул зайнятися вивченням істо-